

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ НАУКИ

В. Литвин, Голова Верховної Ради України, академік НАН України, академік НАПрН України, доктор історичних наук, професор

Роль юридичної науки в удосконаленні механізмів гарантій належної реалізації Європейської конвенції про захист прав людини

60-річчя прийняття Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (далі — ЄКПЛ) однозначно є подією знакового характеру, у тому числі й для України. Європейська спільнота оцінює цю дату власне як спільне досягнення і спільний успіх.

Загалом до Конвенції прикута увага держав практично всіх континентів. Вони активно вивчають європейський досвід у галузі захисту прав людини, запроваджують його з урахуванням особливостей своїх країн, досліджують шляхи вдосконалення механізму функціонування органів і установ для забезпечення належної реалізації основоположних прав людини і громадянина.

Україна підписала Конвенцію 9 листопада 1995 р., а 17 липня 1997 р. Верховна Рада України ратифікувала цей міжнародний акт з деякими застереженнями¹. Саме з цього часу Україна визнала юрисдикцію Європейського суду з прав людини.

Слід також відзначити, що 6 липня 2005 р. Верховна Рада України ухвалила Кодекс адміністративного судочинства України, в якому було закладено досить прогресивну норму, за якою «суд застосовує принцип верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини» (ст. 8). У такий спосіб ми взяли на себе зобов'язання дотримуватися рішень цього Суду і виконувати їх у разі, коли вони безпосередньо стосуються України.

Така правова новація вплинула на поділ українських вчених-правознавців на три основні табори. Одні почали майже аксіоматично стверджувати, що в українському праві з'явилося нове джерело права.

¹ Офіц. вісн. України. – 1998. – № 13. – Ст. 270.

І в цьому їх надихає на таку сміливість законодавець, який закріпив у ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», що «суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права».

Інші заперечують, що такий простий перехід на нове джерело права в принципі неможливий. Україна — країна статутної системи права; судові рішення (і не всі) — джерело прецедентної системи права. У даному разі, вважають вони, мова може йти не просто про доповнення системи права ще одним джерелом, а певною мірою про зміну природи системи в цілому. Досвід європейських країн, що керуються статутним правом (континентальна Європа) показує, що вони дуже обережно підходять до таких новацій, оскільки вони зачіпають їх тисячолітні правові культури, традиції і досягнення.

Третя група вчених більш обережна. Вони вважають, що коли склався прецедент у рішеннях Європейського суду з прав людини (а їх не так вже й багато), його слід застосовувати у своїй практиці. Але це не означає, що ми визнаємо за Європейським судом з прав людини правотворчі функції. Та й сама Конвенція таких прав за ним не передбачає.

Отже, як бачимо, проблема виникла, вона існує і її дослідження вимагає неординарних зусиль вчених.

Саме в цьому контексті важливо привернути увагу до покликання правової науки в Україні. ЄКПЛ містить стільки питань, що роботи науковцям вистачить не на одне десятиліття. Зупинимося лише на тих, що наразі є особливо актуальними.

Перш за все це — завдання вітчизняних учених щодо вдосконалення національних механізмів захисту прав людини. Практично всі дослідники ЄКПЛ і Європейського суду з прав людини констатують наявність небезпечної тенденції: якщо не вдасться скоротити кількість заяв, які надходять до цього Суду, європейська система захисту прав людини може розвалитися. І справді, якщо у 1994 р., тобто до вступу в силу Протоколу, що надавав право звернення до Європейського суду з прав людини особам безпосередньо, до цього Суду надійшло лише 59 справ, то вже у 1996 р. ця кількість зросла до 4750, у 2000-му їх вже було 10500, у 2005-му — 35400, у 2009 році — 57200. Станом на 30 червня 2010 р. 129650 справ чекають на своє вирішення в Європейському суді з прав людини.

Особливо слід звернути увагу на те, що свій нерадісний внесок у таку сумну статистику зробила й Україна. Протягом останніх десяти

років кількість справ, що надійшли від нас до Європейського суду з прав людини, неухильно зростала. Якщо в 1999 р. їх було 764, то станом на 30 червня 2010 р. — 10550 українських справ чекають на своє вирішення. Україна за кількістю щорічних заяв проти неї до Європейського суду з прав людини після Росії, Туреччини і Румунії впевнено посідала четверте місце. Але, як свідчать дані, темпи зростання заяв від України значно випереджають ті, що поступають з Румунії. Отже, на сьогодні можна говорити, що ми вийшли на непочесне третє місце за кількістю скарг, що надходять від громадян держав-членів Ради Європи до Європейського суду з прав людини.

Утім за кількістю заяв на 10000 жителів країни Україна випереджає і Росію, і Туреччину. Якщо від Росії надходить 0,71 заяви, від Туреччини — 0,53 заяви, то від України — 1,03 заяви на 10000 населення. А тепер уявімо, скільки ще потрібно працювати, щоб показники були такі, як в Іспанії — 0,09; Ірландії — 0,11; Данії — 0,13; Португалії — 0,14; Бельгії — 0,16; Норвегії — 0,17 чи навіть у колишніх радянських республіках: Вірменії — 0,33; Азербайджані — 0,39 або Литві — 0,76. Ми не можемо прирівняти себе навіть до тих країн, які за кількістю населення такі самі, як Україна, чи переважають її. Нам далеко до порівняння з Німеччиною, від якої на 10000 населення надходить лише 0,19 заяви, із Великою Британією — 0,20, з Італією — 0,31 чи Францією — 0,43 заяви.

Україна випереджає країни-члени Ради Європи за кількістю справ за статтею 13 (право на ефективний засіб юридичного захисту) і статтею 3 (заборона катування).

Не кращим чином зарекомендувала себе й українська судова система. 39 відсотків рішень Європейського суду щодо України — це порушення права на справедливий суд; 28 — порушення права власності; 12 відсотків — скарги на тривалі судові розгляди.

Яким чином можна оцінити цю ситуацію? З одного боку, збільшення кількості заяв до Євросуду є свідченням зростання рівня правової культури громадян з точки зору усвідомлення можливостей відстоювання своїх прав і законних інтересів у судах. Проте з другого боку, вказані цифри є чіткою ілюстрацією слабкості вітчизняної судової системи, не здатної задовольнити потреби своїх громадян у справедливому, об'єктивному й оперативному розгляді спорів про право¹.

¹ Див.: Тацій В. Я. Права людини і громадянина як підґрунтя вдосконалення законодавства України / В. Я. Тацій // Проблеми законності : Республік. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. — Х. : Нац. юрид. акад. України, 2009. — Вип. 100. — С. 8.

Хоч як не прикро констатувати, але за 15 років після підписання ЄКПЛ не створено ефективних національних механізмів реалізації Конвенції і механізмів захисту прав людини.

Схоже на те, що, ратифікувавши Конвенцію, держава вважає, що на цьому її місія завершена. Особливо це стосується правових інституцій держави, які замість того, щоб бити на сполох та рішуче домагатися дотримання Конвенції як у межах власної компетенції, так і через Верховну Раду, уряд, судові та інші установи цією проблемою опікуються не більше, ніж здійснюють візити до Страсбурга.

Для відома: за період з 2001 р. згідно з рішеннями Європейського суду з прав людини Україна виплатила 49 млн 263 тис. гривень компенсацій. А у державному бюджеті на 2010 рік вже передбачено на цю мету 46 млн гривень.

Для подолання цієї вкрай негативної тенденції ми маємо замислитися над тим, як можна отримати максимальну користь від правових рішень Євросуду для вдосконалення ситуації із захистом прав людини в Україні.

Перед вітчизняною наукою постає питання — за яких умов сприйняття європейських правових доктрин у галузі прав людини буде адекватним вітчизняним політико-правовим реаліям, а ефективність від застосування Європейських стандартів прав людини буде максимально ефективною і корисною для розбудови на теренах України демократичної та правової держави?

З одного боку, все це споглядається в рожевому світлі: по-перше, суди вже мають достатні підстави, щоб при аргументуванні своїх рішень посилатися на практику цієї авторитетної правозахисної інституції; по-друге, це має спонукати як самі органи правосуддя, так і осіб, які шукають справедливості в їх стінах, до активнішого застосування правових стандартів, які застосовує Суд при розв'язанні спорів про право. У кінцевому підсумку це має привести до поліпшення ситуації із ефективністю застосування національних засобів правового захисту і зменшення численних заяв до Євросуду.

Однак існує й інший бік справи, на який ми ще чомусь не звертаємо належної уваги. Це умови, за яких сприйняття європейських правових надбань у сфері прав індивіда буде адекватним вітчизняним політико-правовим реаліям, а ефективність від застосування європейських стандартів у цій царині буде максимально корисною для розбудови на теренах України дійсно демократичної, правової держави¹.

¹ Барабаш Ю. Г. Конституційна політика України у сфері імплементації міжнародних стандартів прав людини / Ю. Г. Барабаш // Проблеми законності : Республік. міжвід. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 2009. – Вип. 100. – С. 74.

Йдеться, насамперед, про те, що на сьогодні ми лише перебуваємо на етапі вироблення доктринальних підходів до багатьох питань вітчизняного конституціоналізму, тоді як Європейський суд ухвалює свої рішення, ґрунтуючись на вироблених десятиліттями парадигмальних параметрах конституціоналізму, простіше кажучи, європейських конституційних цінностях та підходів до їх захисту.

Як показує аналіз, особливо складним для нашої науки і практики виявилось з'ясування природи і механізму реалізації статей Конвенції, що надають державі певні дискреційні повноваження, певну свободу розсуду в забезпеченні її громадян окремими конвенційними правами і свободами (статті 8, 9, 10, 11 та ін.). Тут ми припускаємося, на мій погляд, щонайменше двох принципово не прийнятних розумінь свободи розсуду. По-перше, ми тлумачили її здебільшого як абсолютне право держави, в той час, як Конвенція надає в таких випадках державі право діяти на свій розсуд, але не виходячи за межі і критерії, чітко визначені як Конвенцією, так і практикою Європейського суду. Не дивно, що в переважній більшості в застосуванні нашими органами і установами «margin of appreciation» («свободи розсуду») Європейський суд знаходив порушення прав людини.

По-друге, ми маємо розуміти, що вдаватися до «свободи розсуду» держава може не лише за певних обставин, а й відповідно до чітко визначеного механізму застосування цієї доктрини. Концепція «свободи розсуду» («margin of appreciation») відіграє подвійну роль у Конвенційній юрисдикції: з одного боку це роз'яснювальні зобов'язання стосовно необхідності поваги до національних (внутрішньодержавних) культурних традицій і цінностей, в чітко визначених сферах дії окремих прав людини і за певних умов їх застосування, а з другого боку, це певні стандарти особливих ситуацій правозастосування, які мають бути вжиті для захисту прав людини.

Для того щоб зрозуміти, чому Європейський суд прийняв таке, а не інше рішення (у випадках застосування «margin of appreciation»), необхідний адекватний, комплексний підхід. Адже Суд не просто аналізує застосування «свободи розсуду» державою, як нічим не обмежене це право, а виходить з того, щоб таке застосування відповідало визначеним Судом умовам і стандартам: по-перше, щоб такого застосування вимагали нагальні суспільні потреби; по-друге, щоб таке застосування було пропорційним законно передбачуваним цілям, і, по-третє, щоб причини, які спонукали органи держави до відповідних дій, були актуальними, достатніми, життєво важливими.

Звичайно, що в кожному конкретному випадку умови застосування «свободи розсуду» не є тотожними, а отже, такими, що і рішення Суду не збігаються¹. Натомість наші правознавці, не володіючи технікою застосування «margin of appreciation», роблять необґрунтовані висновки про зміну цим Судом своєї позиції, про його відхід від сталої практики та ін.

Не маючи власного доктринального підґрунтя з багатьох питань державотворення, ми можемо «опинитись у полоні» всебічного бажання якнайшвидше пристосувати власну систему правовідносин до європейських демократичних стандартів при абсолютному ігноруванні політичних, національно-етнічних, культурних, правових особливостей розвитку власної державності².

Щоб цього не сталося, важливо усвідомити, що роль такого роду міжнародно-правових джерел, як практика Євросуду, у вітчизняній правовій системі, особливо в процесах правозастосування має розглядатися крізь призму їх авторитетності, апробованості роками та визнання багатьма країнами, тобто як це має місце відносно використання в судовій практиці країн «загального права» наукових доктрин. У сучасних умовах «вони розглядаються вже не як джерело права, а як засіб обґрунтування, додаткової аргументації судових рішень»³. Таким чином, навряд чи доцільно протиставляти практику Євросуду внутрішнім нормативним джерелам. Натомість, починаючи з Конституційного Суду, інтерпретатори мають орієнтуватися при з'ясуванні змісту правових норм на правові позиції європейської судової інституції.

Загалом же варто в подальшому взяти на озброєння правову позицію, висловлену Федеральним конституційним судом Німеччини з приводу застосування практики Євросуду: «В кожному разі Федеральний конституційний суд Німеччини вимагає від національних судів

¹ Див., напр.: Refan Partisi (Parti de la Prosperite) et autres c.Turkey: – In: European Court of Human Rights Reports of Judgements and Decisions. 2003 – II. Registry of the Court. Council of Europe. Strasbourg. Carl Heymans Verlag. Kig.Köln... München.2004. p.p.209-266; Affaire Parti Socialiste et autres c.Turquie. Arrêt du 25 Mai 1998-In.Cour Européenne des droits de L'Homme. Recueil des Arrêts et decisions. 1998-III. Greffe de la Cour. Conseil de L'Europe Strasbourg. Carl Heymanns Verlag kg. Köln... München. 1998. – Pp. 1232–1262.

² Барабаш Ю. Г. Ключові напрями конституційної політики в галузі імплементації міжнародних стандартів прав людини / Ю. Г. Барабаш // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2009. – № 1. – С. 54.

³ Конституционное (государственное) право зарубежных стран : В 4 т. Т. 1–2. Часть общая : учебник / отв. ред. Б. А. Страшун. – М., 2000. – С. 21.

визнання пріоритетності конвенційних положень при винесенні рішень національними судами настільки, наскільки це дозволяють рамки тлумачення й розсуду в межах чинних методичних стандартів»¹. При цьому закріплені в Конвенції гарантії для самого Конституційного Суду ФРН є безпосереднім критерієм конституційного контролю².

У цьому зв'язку доктрина «свободи розсуду», дозволяє врахувати різні концепції, а також історичні і політичні фактори, знайти адекватне застосування правил, передбачених Конвенцією, в конкретній ситуації в певній країні. Право вирішувати, наскільки таке застосування було вдалим, Європейський суд в остаточному варіанті залишає за собою³.

Водночас, акцентуючи увагу на важливості вітчизняної правової науки в контексті дотримання ЄКПЛ, необхідно підкреслити, що вона має реалізовуватися не тільки у форматі академічних інститутів, а й студентської аудиторії. У країні нині 153 вузи готують юристів. Чому ж тоді наші громадяни дедалі частіше переймаються пошуками зарубіжних адвокатів при зверненні до Європейського суду? Не вистачає вітчизняних фахівців? Або чому з моменту подання першої заяви від України і до 1 січня 2009 року 13364 заяви (97 відсотків) були визнані неприйнятними?

Вірогідний висновок: юристи, які готували ці справи для подання до Суду, погано знали вимоги ЄКПЛ. А інакше й не буде, коли вчорашній технікум готельного господарства сьогодні вже функціонує як університет і видає дипломи юристів.

На роботу юристами до Європейського суду з прав людини, які працюють з українськими справами, беруть лише тих фахівців, які закінчили вузи України. Протягом останніх десяти років конкурс витримали випускники лише юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого та Львівського університету імені Івана Франка. Виникає запитання: чому ж випускники інших вузів не змогли подолати фахові бар'єри? Відповідь лежить на поверхні.

¹ Цит. за: Гердеген М. Європейське право / М. Гердеген. – К., 2008. – С. 65.

² Див.: Папир Ханс-Юрген. Соотношение между национальным конституционным правом и европейской Конвенцией о защите прав человека и основных свобод с точки зрения Федерального конституционного суда Германии / Ханс-Юрген Папир // Сравнительное конституц. обозрение. – 2007. – № 2. – С. 80.

³ Див.: Нусбергер А. Восстановление Вавилонской башни: Европейский Суд по правам человека и многообразии правовых культур / А. Нусбергер // Сравнительное конституц. обозрение. – 2007. – № 2. – С. 76.

Від часу прийняття Європейської конвенції з прав людини у країні з'явилося дуже багато юристів-міжнародників. Навіть в інститутах культури ввели спеціальність «міжнародне право». У більшості вузів «міжнародне право» читають бухгалтери, фізкультурники, військові пенсіонери. Про який належний рівень науки «міжнародне право» можна говорити?

І це на тлі того, що за роки незалежності Україна уклала понад 4000 двосторонніх і понад 700 багатосторонніх угод, з яких лише невелика частка набрала чинності після ратифікації Верховною Радою України. Решта — міжурядові, міжвідомчі угоди. Ми підписали стільки міжурядових договорів, які суперечать один одному, що в них неспроможні будуть дати раду вчені трьох академій і п'яти університетів.

Давайте визнаємо: сучасні міжнародно-правові дослідження — часто переписування (в кращому разі з іноземних робіт) міжнародних угод. Тим часом Україна — єдина країна з усіх членів Ради Європи, яка не має серйозного академічного коментарю ЄКПЛ. Не володіють таким коментарем і такі держави, як Андорра, Сан-Марино, Монако, Ліхтенштейн. Але їм це і не потрібно, оскільки у них офіційна мова французька, або іспанська, або італійська, чи німецька, тобто вони можуть користуватися коментарями відповідних країн.

Наголошуючи на завданнях юридичної науки у світлі ЄКПЛ, я далекий від думки, що все спричинено кризою в науці міжнародного права. ЄКПЛ — це насамперед міжнародний договір. Але через неї постала низка питань перед кримінальним і цивільним, адміністративним і сімейним, конституційним та іншими галузями права, що потребують вирішення. І, на жаль, доводиться констатувати відсутність значних позитивних зрушень у цьому сенсі. До того ж Конвенція вимагає істотних змін у вітчизняній законотворчій і правозастосовній практиці. Як це зробити, щоб зберегти національні правові досягнення та тисячолітню правову культуру, відповідь мають дати насамперед учені.

Назву лише деякі зміни, які відбуваються в суспільстві під впливом ЄКПЛ. Хочемо ми того чи ні, у нас:

- правосуддя з другорядної установи перетворюється на інстанцію першочергового значення;
- держава перевіряється з постачальника правосуддя на підсудну інстанцію ЄКПЛ (і не тільки);
- процес урегулювання конфліктів став звичайним засобом управління цілими секторами нашого суспільного життя;

– право перестало бути інструментом соціальної консервації, а стало джерелом висловлення соціального незадоволення, одним із чинників формування суспільства;

– під впливом засобів масової інформації надто багато уваги приділяється слідству і недостатньо — судовому засіданню;

– вимоги ЄКПЛ щодо заборони у відмові здійснення правосуддя стали наслідком того, що для вирішення певного питання наявність норми необов'язкова, а головне — звернення до суду;

– як і в інших державах, які будували свої правові системи під впливом римського права, для України більш принциповим є те, щоб істина була розкрита, ніж доведена. ЄКПЛ вимагає розкриття в короткий термін і доведення правомірними методами. Ми ж до цього виявилися неготовими, у нас у розкритті правом наділений кулак, а доведення підмінюється примусовим зізнанням;

– публічні заяви у нас замінюють політичні дії, і правозастосовні органи надають перевагу першим. Для ЄКПЛ заяви є сферою свободи кожного, а дії — підпорядковані, в тому числі правовим обов'язкам, акти;

– у нас набуває культу кримінальне судочинство, де в'язниця є головним арсеналом, а такі регулятори-посередники, як сім'я, трудовий колектив, культурні заклади, діють украй неефективно. Як видно з рішень Європейського суду з прав людини, у цьому в Україні є також розходження з вимогами ЄКПЛ. Кримінальне право у нас завжди передує, коли інші форми регулювання суспільних відносин не спрацьовують;

– в Європейському суді з прав людини постійно пояснюється — гроші мають бути єдиною формою відшкодування збитків, ми ж наполягаємо на своєму: і гроші, і в'язниця;

– є незначні зрушення у судочинстві. Йому більше властива тріада, на яку спирався суд інквізиції: попереднє слідство, визнання і таємність. А Конвенція вимагає навіть у звинувачувальному судочинстві іншу тріаду: судові засідання, змагальність, правила, які регламентують засвідчення. Наші процедурні гарантії (явка з повинною, право не свідчити проти себе під час слідства, право на підготовку до свого захисту тощо) гарантовані часто-густо виключно сумлінням судді;

– Конвенція передбачає дотримання такого співвідношення у забезпеченні прав людини: дозвіл, у разі суспільної необхідності — зобов'язання, як виняток — заборона. Вітчизняне ж право перенасичене заборонами і зобов'язаннями і, як виняток, надає дозволи;

– ми виявилися не готовими до нових різновидів правопорушень (у сфері реклами, державна практика доносів, перетворення ЗМІ злочинів на спектаклі тощо);

– виникла тенденція перетворювати відкритий судовий процес у публічні слухання, й обов'язково у найбільших палацах міста. При цьому слід розуміти, що відкритість, прозорість і публічність — то є різні речі. Найбільш гучні сталінські процеси проходили в Будинку Союзів. Проте якщо суд засідає не у своєму приміщенні, це, порівнюючи з досвідом функціонування фінансових ринків, можна назвати судовим off shor'om;

– наші правила процедури не зробили судового процесу надійним гарантом захисту прав. Наприклад, свідчення свідків не можна оцінювати як надійні ще й тому, що вони даються під примусом частіше, ніж зізнання; судові засідання справляє більш миттєве враження, ніж доведення і розкриття істини; психологічний тиск на людину не просто не заперечується, а розцінюється як майстерність фахівця тощо. ЄКПЛ і рішення Європейського суду з прав людини визнають нормальним судовим засіданням таке, в ході якого підозрюваний може вільно і спокійно давати пояснення, розуміти, у чому його звинувачують, визнавати чи не визнавати санкцію справедливою;

– у нас збереглася і розуміється як єдино правильна функція правосуддя — каральна (навіть у цивільних справах). ЄКПЛ вимагає від нього іншої функції — реінтеграції правопорушника в суспільство. При цьому під впливом Конвенції деякі держави залишають шанси і мотивацію на реабілітацію навіть ув'язненим на тривалі строки. Скажімо, судом виноситься покарання у вигляді 10 чи 15 років позбавлення волі, а фактично — від 8 до 15 років, тобто для засудженого зберігається можливість відбути покарання 8 чи всі 15 років. Чи готові ми до таких переходів (у першу чергу, щоб не сприяти новому виду корупції) і в який спосіб — це мають визначити насамперед учені, водночас і яким чином змінити концепцію наших кодексів: кримінального, кримінально-процесуального та інших — з каральних на реінтеграційні;

– саме вчені-правознавці мають вирішити питання щодо створення ефективних механізмів соціального контролю в умовах втрати авторитету дорослих, падіння значення професії тощо. Я не виключаю тут і ролі Верховної Ради. Якщо раніше говорили, що вона може все, крім того, щоб перетворити чоловіка на жінку, сьогодні з огляду на наукові досягнення щодо зміни статі людини, парламенту під силу і це. Але хоч би що робив парламент — йому необхідна допомога вчених.

Давайте зізнаємося, що вимога про наукове обґрунтування закону у нас поки що ретельно дотримується лише в публічних статтях і монографіях. Досить часто приймаємо закон-«напівфабрикат», а вже потім його довершують правозастосовні органи;

– згадавши про закон, вважаю за доцільне привернути увагу до ще одного напрямку наукових досліджень. Нині в країні діють десятки тисяч правових актів. Неважко передбачити, що за таких умов принцип — незнання закону не звільняє від відповідальності — стає фікцією. Лексикон людини налічує зазвичай 10000 слів, а тут треба знати сотні тисяч статей, норм і правил. Утім відмовитися від цього принципу не можна, оскільки зруйнується все правосуддя. Де ж вихід? У деяких країнах почали застосовувати передусім принципи, а потім закон. Не існує жодного остаточного рішення Європейського суду з прав людини, що починається не з принципів. Якщо порівняти ситуацію з дорожнім рухом, то принципи — це своєрідні світлофори і дорожні знаки, що чітко вказують на те, які із сотень правил дорожнього руху слід застосувати в певному місці і в певний час. І навіть зовсім не досвідчений водій знає і дотримується численних правил або орієнтується в них.

Зрозуміло, що у випадку з правом і законом ситуація складніша. У нас не вчать, як застосовувати принципи права у вузах, і ми не вміємо цього робити на практиці. Чи не тому наші правозастосовні органи не застосовують ЄКПЛ, де передбачено саме таку процедуру правозастосування? Не є винятком у цьому разі й Верховна Рада. Так, ми часто згадуємо принципи в преамбулі й в основному тексті закону. Але нерідко такий набір принципів — це відчуття законодавця, а не науково обґрунтоване рішення. Є випадки, коли в законі наведено принципи, які є взаємно несумісними.

Переведення українського законодавства до такого регламентування суспільних відносин — завдання не одного десятиліття. Якщо ж ми не хочемо, щоб Європа вимагала зробити це в примусовому порядку, то маємо започаткувати цю роботу вже зараз.